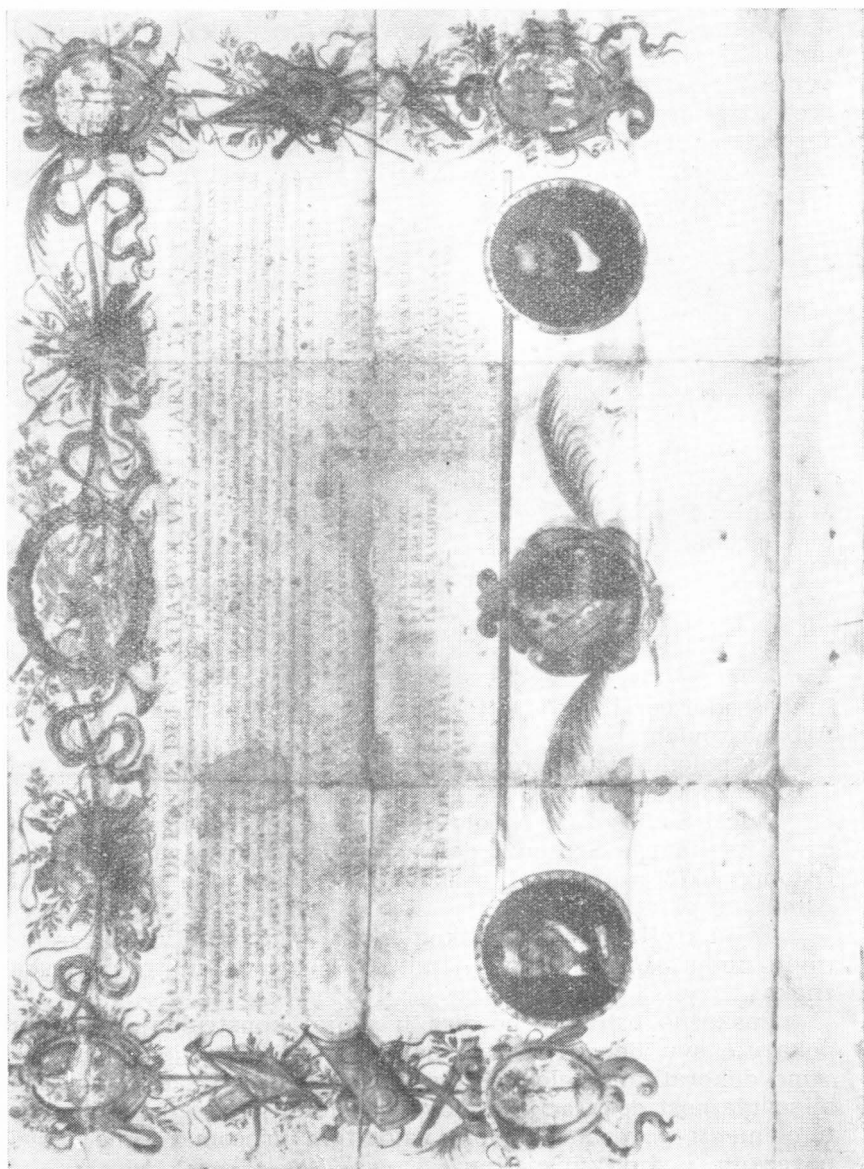

OMIŠKA DUKALA

ANKA SIMIĆ-BULAT

Na pergameni, u obliku pačetvorine, ispisana je i oslikana povelja iz 1579. g., koja prikazuje jedan važan momenat ekonomskih prilika grada Omiša. Velika ploha pergamene sa tri strane urešena je i oslikana pozlaćenom bordirom, na kojoj su medaljoni s grbovima, tursko i evropsko oružje, trublje, florealni ukrasi, vrpce i t. d. Na donjoj čistoj strani povučena je horizontalna zlatna traka, na koju se prislanjaju dvije portretne minijature, a između njih nalazi se veliki grb. Ispod grba probušene su četiri rupice; tu se nekada nalazio pečat, koji je nažalost nestao. Uokviren bordirom i minijaturama ispisan je slijedeći tekst:

Nicolaus De Ponte Dei Gratia Dux Venetiarum et caetera
Universis et Singulis Rectoribus quarum cumque terrarum, et eorum nostrorum Dalmatiae et praecipue Rectoribus Iadrae Comitum, et Cap.º Spalatri ac Proiusori Lesinae caeterisque, Representatibus Nostris, et Successoribus suis fidelibus dilectis, et dilectionis affectum Vi significamo, come nel Collegio delli diece Sauij ordinarij del Senato Nostro insieme con altri uinti aggiunti a ciò deputati per esso Senato sotto il di X Zugno MDL XXV. Essendo stato udito il Fidel nostro Zvanne Primoevo Dottor Ambassador della fidelissima Comunità nostra di Almissa, aetiam il spettabile Michiel Marin suo Auocato dimandanti taglio della sententia fatta per il dilettisismo nobile nostro Giacomo Foscarini sotto il diXXij. Ottobre MDL XXij. allhora Cap.º General da Marin proposito, et per occasione delli Privilegij concessi alla predetta nostra Comunità di Almissa da una parte et uditi etiam il nobil nostro Andrea, . . . et Zvanne Contarini Auocati nostri Fiscali per interesse della Signoria Nostra dall'altra, che opponendosi a tal dimanda instauano per il laudo della sopradetta sententia. Onde li predetti X Savij et aggiunti intese diligentemente le scritture, et Privilegij sopradetti, et quanto le predette parti uolsero dir, dedur, et allegar in tal materia et Considerato maturamente quanto intorno a ciò deve considerare Hanno Hoggi a Bossoli et Ballote Taglata Cassata et Annullata la

25. Omiška dukala

sopradetta sententia XXij Ottobrio MDL XXij. Ritornando le parti in Pristino, Per il che con l'autorità dell'antedetto Senato Commettemo che quanto ut supra è stato deliberato, et preso inquanto à Voi et cadauno di Voi aspetta, et appartiene debbiare osseruare che da cadauno sia osseruato, et essequito imuolabilmente come si conviene. Hauendo la sudetta sententia per Nulla, et di niun valore come se fatta non fusse, Et la presente nostra registrare doue favà bisogno à memoria di successori et registrate restituirete al presentante. Datae in nostro Ducali Palatio die XXij. Maij. Indictione septima MDLXXVIII.

Undici delegati dall'Ecc^{mo} Senato

Quali ascoltò e terminò

M Piero Basadonna	M Zorzi Marcello
M Domenico Donado	M Marin Marcello
M Lodovico Memo	M Giacomo Marcello
M Piero Civran	M Vincenzo Gussoni
M Nic ^o Donado, q. s. Filippo	M Zacharia Gabrieli
M Z. Arsenio Capello	M Paulo Griti
M Franc. Zorzi	M Antonio Moresini
M Renier Foscarini	M Fantin Pizzamano
M Giacomo Prioli	M Polo Michiel

Presidenti

M Piero Erizzo
M Piero Balbi
M Franc^o Malipiero

Ambassador con il sud^o Dottor fu il spett. M. Vic^o Descovich alias Arbanassovich.

Na poledini iste pergamene nalazi se slijedeći tekst:
Ad 23 Maggio 1579

Ducal Savii zn (?) Nicolo de Ponte alli (?) di Dalmatia con cui fu tagliata la Sentenza dell' eccen do (?) Foscarini (?) de (?) Ottobre 1573 rapporto 1 asanzioni di Dazio che godevano li Amissani privilegiati

To je kratki izvadak velikog teksta, koji su potvrdili i ojevrovili notari. Umjesto grba i potpisa nacrtana su tri notarska znaka, t. zv. signeti.

Raskošno oslikana bordira u svojoj konstrukciji i obliku pokazuje svu dekorativnost ranog baroka. Ona je bogata ne samo dekorativnim elementima, već isto tako i sadržajem. Da bi sadržajnost dekoracije djelovala cjelovitije i logičnije, svi su ti elementi povezani jednom valovitom vrpcom i time tvore povezanu, nedjeljivu cjelinu.

Povezanost i uzročna veza, koja postoji između teksta i ukrasnog elementa, jedinstvena je. Portretne minijature, grbovi u medaljonima, ukrasni elementi bordire oživljavaju sam tekst.

26. Minijaturni portret Dr. Ivana Primojevića sa Omiške dukale

U središtu gornjeg dijela bordire oslikan je medaljon s grbom Venecije. Na modroj pozadini pozlaćeni krilati lav zatvoren je u valovitom okviru. Predstavlja centar događaja, zapravo lokalitet, gdje se radnja zbiva. Prema lijevoj strani vrpca prolazi kroz grupirano oružje: renesansni oklop po uzoru na antiku, okrugli prsni štiti, tobolac sa strijelama, pernati buzdovan, dvije puške po obliku kolašice. Sve je to ukrašeno biljnim viticama i povezuje se na ugaoni medaljon, u kojemu je prikazan u obliku parabole, na modroj pozadini, pozlaćeni most s tri tornja. Nad pozlaćenim okvirom medaljona naslikana je duždeva kapa (corno). To je grb dužda Nicolò De Ponte, dakle ličnosti u čije se ime izdaje povelja. Patricijska obitelj De Ponte ostvarila je vlastitim imenom simbolični grb.

Središnji grb Venecije s desne strane povezuje se, opet kroz ratničke embleme (kratki top, koplje, pernati buzdovan,

puška kolašica), na ugaoni medaljon, u kome su prikazane dvije ruke u crvenim rukavima, koje se susreću: jedna drži u ruci križ, a druga buzdovan. To je slobodnija kreacija grba grada Omiša, a ima zacijelo svoje simbolično značenje — obranu kršćanstva od turske najezde. Taj grb oličava grad, komu se povelja posvećuje. Prema tome u bordiri sadržana su tri važna momenta, i to:

1. g d j e se događaj odigrava (Venecija),
2. t k o je vodeća ličnost (dužd),
3. k o m e je povelja namijenjena (Omiš).

Vratimo se ponovo na duždjev grb (lijevo), odakle se spušta vrpca, opet kroz ratničke embleme, koji se grupiraju u dva skupa. U prvom skupu postavljene su strijele, tobolac, luk i trublja, na kojoj je pričvršćena zastava. Pod njima je turska čalma, okrugli buzdovan sa šiljkom, veliki oklop s polumjesecima i turska puška kolašica s kokotom unatrag, kakve su se običavale od 1560. g. Vertikalna vrpca završava se na medaljonu, koji prikazuje grb Ivana Primoeva, čiji je lik prikazan na okrugloj minijaturi, također od pergamene, posebno postavljenoj pored grba.

U središtu ovalnog medaljona oslikano je stablo bujne zelene krošnje i crvenim jabukama. Oko trupa stabla ovijena je zmija. S lijeve i desne strane stabla, na zelenoj travi, stoje naga ružičasta tijela Adama i Eve. I ovaj grb, kao mnogi drugi, sadrži simboliku samog imena. Primoevio je hrvatsko latinizirano ime [Prvan — Prvojević, Primojević (?)] kao i mnoga narodna imena koja su pod utjecajem renesanse, poprimila latinizirajuće oblike.

Na desnoj strani ponavlja se vertikala, na kojoj je grupirano oružje: trublja sa zastavom, koplje, buzdovan, tobolac, sablja-krivošija, trouglasti barokno zaobljeni štit, a pod ovima je evropska kaciga, strjelica i puška kolašica. Vertikala završava na medaljonu, koji nosi grb obitelji Dešković alias Arbanasović.

Dok je na grbu Primoevijâ, iako prilično oštećenom, ipak sačuvana čistoća prikazivanja, te je sam sadržaj jasan, dotle je na Deškovićevu grbu bilo dosta nejasnoće. Pažljivim promatranjem došlo se do razjašnjenja. Nejasnoća proizlazi iz toga, što je zacijelo, griješkom, u ovom istom medaljonu bio najprije oslikan grb Primoevijev. Da bi se to popravilo, grb je premazan gustom modrom bojom, i na toj pozadini oslikan je grb Deškovićâ: dvije ukrštene zmijske, kojih se gornji dijelovi tijela udaljuju, kako bi se glave ponovo u polukružnoj liniji približile. Nad glavama je zvijezda repatica. Kako boja pozadine otpada,

27. Minijturni portret Vicka Deškovića sa Omiške dukale

to se kroz modrilo probija zelena krošnja stabla, a naga se tijela Adama i Eve jasno ocrtavaju.)

Oko medaljona i grupiranih ratničkih emblema uz vrpce, koja tektonski povezuje cijelu bordiru, isprepleću se florealne vitice i lepršave vrpce.

¹⁾ Potvrda, da je porodica »Descovich sive Furiosi« plemićka iz doba Arpadovića iz 1288. g., dana je u Omišu 14. VIII. 1723. od providura Ivana Krste Balbija, a ovjerovljena je u Zadru 10. VI. 1802. g. (Dujšin Viktor Antun: Heraldčki zbornik, Zagreb 1938. p. 170). Deškovići su imali osam grbova. Na grbu, koji se nalazi na potvrdi providura Balbija na lijevom polju nalaze se dvije ukrštene zmijske glave, gornji dio tijela se proširuje i glave s ispruženim jezicima susreću. Nad glavama je šestokraka zvijezda repatica. Ovo polje grba istovjetno je s grbom, koji je oslikan na Dukali. Po tome se može zaključiti, da je takav grb postojao već g. 1579., naime u vremenu, kad je Dukala izdana. Vidi o Deškovićima: K. Prijatelj - C. Fisković, Dva doprinosa o umjetninama splitske Galerije. Split 1956.

Uz grb, kao i na lijevoj strani povelje, nalazi se portretna minijatura. Prikazan je lik doktora i ambasadora Vicenza Deškovića. Zbog čega su ta dva lika omiških građana postavljena na tako vidno mjesto objašnjava sam tekst. Njihovim posredovanjem Omiš ponovo dobiva carinske privilegije, koje su mu ranije oduzete.²⁾

U to vrijeme Venecija nastoji oživiti svoju trgovinu, koja je zamirala otkrićem novih puteva, te je nekim osobitima privilegijama nastojala poboljšati stroge carinske propise, od kojih je Dalmacija ekonomski stradavala.

Između dvije portretne minijature nalazi se veliki grb. Po obimu on je najveći grb na Dukali (7 × 6,5). U nemirnom ornamentu grb je podijeljen na dva polja. Desno polje (heraldički) sivosrebrne boje koso je presječeno na dva dijela modrom trakom s tri krilata pozlaćena lava. Na obim dijelovima nalaze se po tri crne brade. Lijevo, crveno polje presječeno je srebrnom širokom trakom s plavim meanderom. S obje strane grba, prema gore, pružaju se dvije palme. Uz desni grb nalaze se inicijali M B, a uz lijevi A M. Nerazumljivo je bilo, što taj središnji grb s inicijalima (M B i A M) nije nigdje spomenut u Dukalinu tekstu. U nedostatku literature moglo se samo ustanoviti, da je desno polje grba pripadalo venecijanskoj patricijskoj obitelji Barbarigo.³⁾ Činjenica, da se i pored druge polovine polja nalaze također inicijali, dokazuje, da je grb sastavljen. Istražujući u Veneciji (Archivio di Stato), ustanovilo se, da je lijevo polje dvostrukog grba pripadalo provedituru Omiša Antoniju Marinu, izabranom 29. srpnja 1576. g., a desno njegovu nasljedniku provedituru ser Marcu Barbarigu, izabranom 1. ožujka 1578. g.⁴⁾ Znači, da su spomenuti provedituri pridonijeli ishodu ove rasprave u Senatu i time zaslužili počasno mjesto na povelji.

²⁾ Prisustvujući Kongresu historičara umjetnosti u Veneciji 1955. g., posjetila sam Državni Arhiv (Archivio di Stato). Osobitom susretljivošću personala, a naročito direktora Dra Morazza uspjelo je rasvijetliti mnoga pitanja, koja su bila nejasna i manjkava podacima. Događaj objavljen u Dukali nalazi se opisan u »Spazzi del Corpo del Senato« vol. 6, a carta 142. Tom prilikom u Senatu vrlo se živo raspravljalo, i tek je prihvaćen šesti ponuđeni prijedlog (31. VIII. 1580.). Privilegije Omišana priznate su definitivno od strane Senata 4. VI. 1580. (Senato, Mar. Reg. 44, a carte 184).

»Il fedel Zuan Primevio Dottor d'Almissa« spominje se pod istim registrom (a carta 96 tergo) 14. travnja 1579., i to u povodu nekog dovoljno ne objašnjenog prijedloga, po kome bi, ako bi njegov savjet imao uspjeha, on (Z. P.) za sebe zadržao 3% redigiranog dobitka.

³⁾ Na slici Giovanni Belinija «Madonna Barbarigo» (San Pietro Martire) u Veneciji oslikan je grb obitelji Barbarigo. Njegov opis je objelodanjen u »Buletтино d'archeologia e storia dalmata« V, str. 87, 88.

⁴⁾ Vidi: Segretario alle Voci. Elezioni del M. C. Vol. V. a carta 199 tergo.

Na posebnom listu pergamene uljenom bojom prikazano je poprsje Zvane Primoevija. Lik je postavljen nešto na lijevo. Na grudima je prislonjena desna ruka, koja drži — između palca i kažiprsta — knjigu. Na bijelom hrptu knjige u crnoj boji išaran je nečitljiv natpis. Odjeven je u crno do vrata zatvoreno odijelo s bijelim uskim ovratnikom. Rub rukava je također bijel. Vrlo je zanimljiva izrazita glava uokvirena prosjedom gustom kosom i bradom. Nad usnama ima brkove također prosjede. Velike crne oči suvereno gledaju. Inkarnat je ocre boje. Modelacija lica i ruke čvrsta je i sažeta, odaje djelo vrsna majstora venecijanskog cinquecenta. Bijela boja knjige, ovratnika i ruba jasno je istaknuta. Pozadina je maslinaste boje. Oko ruba slike na pergameni povelje ispisano je: Zvanne Primoevio Dottor et Ambassador.

Druga minijatura predstavlja lik Deškovića. Ista majstorska ruka kreirala je i ovu minijaturu. Lik je okrenut nešto prema lijevoj strani. Odjeven je u crno zatvoreno odijelo s bijelim ovratnikom. Kestenjasta kosa i kratka brada uokviruju fino lice mekše modelirano. Dok se na prvoj jasno ističe suverena snaga čovjeka, koji umije i zna zapovijedati, iz druge minijature emanira intelektualizam i osjećajnost.

Osobita zanimljivost omiške Dukale je i u tome, što su na njoj posebno postavljene, a ne samo da je iluminiraju dvije portretne minijature. Zlatna, horizontalna povučena traka, na kojoj su prislonjene doseže samo do kružnog ruba s natpisima oko minijature. Usto su i slova jednaka onima u tekstu Dukale, te se prema tome može zaključiti, da su navedene minijature i povelja istovremeno rađene.

Portretna se minijatura razvila iz iluminiranih kodeksa u doba renesanse, kad je ličnost čovjeka probila iz sputanosti srednjovjekovne anonimnosti, a lik je čovječji sišao s fresaka i ostvario time novi slikarski genre. Istovremeno kad se pojavio portrait na stalku, pojavila se i portretna minijatura. Pronalazak tiska prouzrokovao je veliku promjenu među mnogobrojne sitnoslikare. Iluminiranoj knjizi bližio se kraj. Jedni su se posvetili tisku i time sebi osigurali egzistenciju i ujedno unaprijedili razvoj te grane umjetnosti, a drugi osjećajući jaču naklonost prema boji postali su slikari malog portraita — minijaturisti, zadržavajući ime prethodnika — srednjovjekovnih minijatora kodeksa i misala.

Antonio Marin, sin Domenica, bio je također načelnik i kapetan u Este (Capitano d'Este) 1592. g. (Cappellari, Campidoglio Veneto Vol. III. c. 51), i 1593. rektor (rettore) u Tine. Bio je također »Sovra Conti«. Rođen je 5. veljače 1540., a umro je u studenom 1614. g. (Barbaro, Arbori, vol. IV. c. 503) Marco Barbarigo, sin Domenica, rodio se 1535. g.; 1567. g. bio je član Vijeća desetorice (Consiglio dei Dieci), bio je također u Tine i Conte u Splitu. Umro je 1598. g. (Barbaro, Arbori dei Patritii Veneti, Vol. I. c. 181).

Običaj da se povodom nekog značajnog događaja na iluminiranom rukopisu oslika i portrait jedne vodeće ličnosti nastao je u Francuskoj.⁵⁾ Kad je Franjo I. Valois sklopio mir s Engleskom g. 1527., na ratificiranom mirovnom ugovoru naslikan je kraljev portrait. Taj se običaj proširio Evropom i portraiti su se oslikavali na raznim značajnim dokumentima i ugovorima.

Doba u kome su nastale ove minijature, vrijeme je maksimalnog uspona venecijanskog slikarstva. Tada u Italiji umire najveći minijaturista Evrope Julije Klović — rođen Hrvat — koji je minijaturnu umjetnost poveo do blistavih visina.

Venecijanski slikari imaju svoje znamenite radionice, u kojima se izrađuju velika djela i gdje mladi slikari izučavaju svoj métier. Vjerojatno je da su postojale i radionice, nastale iz tradicije starih skriptorija, gdje su se umjesto iluminiranih kodeksa slikale portretne minijature suvremenika. U XVI. st., pored minijatura proizašlih iz tradicije miniatora kodeksa, u botegama Tintoretta, Jacopa i Francesca Bassana i drugih majstora slikale su se također i portretne minijature.⁶⁾ Naše minijature nisu signirane. Po samom načinu obrade, osobito inkarnata, i po akcentuiranom luminoznom bjelilu, možda bi se moglo tražiti autora u krugu slikarske obitelji Bassano.

Dukale su obično bile skromno opremljene, osobito za domaće ličnosti. Osobe, koje su željele da se njihove zasluge vidno i trajno istaknu, dale bi posebno (privatno) povelju oslikati. Naravno, bilo je botega boljih i slabijih slikara — izbor su obično određivale financijske mogućnosti naručitelja. One dukale, koje je Venecija izričito izdavala stranim zemljama, nisu uvijek bile osobito urešene. Ovisilo je o važnosti političkog momenta. Postoje povelje izdane za Englesku, koje su neobično skromne, dok su one određene za Tursku i istočne zemlje bile uvijek raskošno i zlatom urešene.

Portretne minijature na Omiškoj dukali najstariji su primjeri toga slikarskog genra u Hrvatskoj — one su usto i odlično sačuvane. Za nas su od osobite važnosti i što prikazuju naše domaće ličnosti povezane uz događaje naše prošlosti.

Osim kulturno-historijske vrijednosti ova povelja predstavlja zaista umjetnički dokumenat možda jedinstven kod nas.

Dukala je objavljena u katalogu prve izložbe »Minijatura u Hrvatskoj od XVI.—XIX. st.« u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu mjeseca listopada 1953. g. i zatim u katalogu za istu izložbu održanu u Ljubljani u Narodnom muzeju mjeseca veljače 1954. g. Zasada se čuva u Konzervatorskom zavodu za Dalmaciju u Splitu, koji ju je svojedobno pronašao u Omišu.

⁵⁾ Camille Mauclair: Histoire de la miniature feminine française, Paris, 1925. p. 22.

⁶⁾ Enciclopedia Italiana (Giulio Carlo Argan »Storia della miniatura Vol XXIII., p. 371.).